

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

NAZIM MAVİŞ, Yazar, siyasetçi; 1971 Sinop Boyabat doğumlu.1989 yılında Boyabat İmam Hatip Lisesini bitirdi. 1993 yılında Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi anabilim dalında 1998 yılında başladığı lisansüstü öğrenimini “Türk Siyasal Yaşamında Milli Görüşün Doğuşu: MNP” konulu teziyle tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi anabilim dalında “1990 Sonrası İslâmcılığın Değişen Siyasal Dili” konulu teziyle doktor unvanını aldı. 1993’ten itibaren Millî Gençlik Vakfı, Birlik Vakfı, MÜSİAD, Deniz Feneri Derneği, Özel Öğretim derneği sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yaptı. 2012’deki AK Parti kongresinde MKYK yedek üyesi; 1 Kasım 2015’te AK Parti Sinop milletvekili seçildi. Aynı zamanda 2014’ten bu yana AK Parti yerel yönetimler başkan yardımcısı olarak görev yapmaktadır. TDV İslâm Ansiklopedisi’nde Necmettin Erbakan maddesini kaleme alan yazarın ağırlıklı çalışma alanları Türkiye’de din, değişim, sosyal hareketlilik ve İslâmcılıktır. Bu konudaki çalışmalarından ilki *Millî Görüş’ün Doğuşu: MNP* (Ankara; 2009), ikincisi *İslâmcılığın Değişen Dili 1990’lı Yıllar ve Siyaset* (İstanbul; 2018) adıyla yayımlandı.

SİYASAL VE ENTELEKTÜEL KÖKENLERİYLE
İSLAMCILIĞIN
SERÜVENİ

NAZIM MAVİŞ

işaret

İŞARET YAYINLARI: xxx

Araştırma - İnceleme

Eserin Adı ve Yazarı

Siyasal ve Entelektüel Kökenleriyle

İSLAMCILIĞIN SERÜVENİ

NAZIM MAVİŞ

1. Baskı: İstanbul, 2019

© Nazım Maviş

Yayın Yönetmeni

Dr. İsmet Uçma

Editör

.....

Mizanpaj

DBY Ajans

Kapak Tasarımı

.....

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.

Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi No: 19/102

Topkapı / İstanbul Tel: 0212 483 47 91-92

(Sertifika No: 11964)

ISBN 978-975-350-xxx-x

Sertifika no: 15826

Mizanpaj programı: InDesign

Karakter: Utopia Std

Font/Satır arası

Metin: 10,5/14,2 pt.

Dipnotlar: 9/12 pt.

İŞARET YAYINLARI

Hobyar Mah. Ankara Cad. Ünal Han No: 21/1

34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: +90 212 519 17 28 - 528 30 63 Faks: +90 212 528 30 59

isaret@isaretyayinlari.com.tr • www.isaretyayinlari.com.tr

İçindekiler

Önsöz	7
-------------	---

Giriş

İslam'ın Siyasallaşmasına Yol Açan Gelişmeler	11
Sömürgecilik Karşısında Tepkiler	11
Kültürel ve Entelektüel Saldırlara Karşı Tepkiler	22

Birinci Bölüm

İslamcılığın Siyasal ve Entelektüel Kökenleri: 19. Yüzyıl	37
1.1. İslamcılığın Kökeni Tartışmaları.....	37
1.2. Cemaleddin Afgani-Muhammed Abduh Çizgisi	43
1.2.1. Emperyalizmle Mücadelenin Aracı Olarak İttihad-ı İslam Fikri	44
1.2.2. Dinî Yozlaşmadan Kurtuluş Olarak Kur'an'a Dönüş.....	48
1.2.3. Kurtuluş İçin Kitle Seferberliği	50
1.2.4. Bir Toplumsal İslahatçı Olarak Muhammed Abduh	52
1.2.5. Afgani ve Abduh Çizgisinin Modern İslamcılığa Etkisi.....	56
1.3. Yeni Osmanlılar İslamcı mı?	60
1.4. II. Abdülhamit ve Panislamizm	69

İkinci Bölüm

II. Meşrutiyet'in Fikir Ortamında İslamcılık	79
2.1. II. Meşrutiyet'in Dünyası.....	79
2.2. II. MEŞRUTİYET VE İSLAMCILIK	88
2.3. II. Meşrutiyet Dönemi İslamcı Dergiler.....	91
2.3.1. Sırat-ı Müstakim-Sebilü'r-Reşad	92
2.3.2. Volkan Gazetesi	96
2.3.3. Beyanü'l-Hak	98
2.3.4. İslam Mecmuası	99
2.4. II. Meşrutiyet'in İslamcı Söylemi	100
2.4.1. "İslamiyet Mani-i Terakki Değildir" İddiası	100
2.4.2. Kurtuluş İçin Yeniden Kur'an ve Sünnete Dönüş....	103
2.4.2.1. Hurafeler, Bid'atlar ve Batıl İnançlar	106
2.4.2.2. Taklit ve Cehalet.....	107
2.4.2.3. Müslümanların Hâkim Ahlak Telakkileri..	108
2.4.2.4. Kadın, Çok Eşlilik vb. Dinî Hükümler	109
2.4.3. İstibdattan Meşrutiyete: İnkrazdan Terakkiye	111
2.4.4. Emperyalizme Cevap Olarak: İttihad-ı İslam.....	113

Üçüncü Bölüm

Cumhuriyet Dönemi İslamcılık Düşüncesi	117
3.1. Tek Parti Dönemi: 1923-1946 Arası Dönem	119
3.2. Çok Partili Hayatta İslamcılık: 1946-1969 Arası Dönem	126
3.2.1. Yeni İmkân Alanları: 1946-1960 Arası Dönem.....	128
3.2.2. Yeni Bir Siyasal Kimliğe Doğru: 1960-1969 Arası Dönem	136
3.2.2.1. İslami Dernekler, İslami Basın ve İmam-Hatip Liseleri.....	136
3.2.2.2. Sağcılık Olarak İslamcılık.....	139
Kaynakça	143
Dizin	153

Önsöz

İslamcılık, her zaman önemli siyasi ve entelektüel tartışma konularından biri olmuştur. İslamcılık tartışmalarını önemli kılan, İslamcılığın siyaset ve düşünce tarihimizin önemli akımlarından biri oluşudur. İslamcılık Osmanlı Döneminde olduğu gibi Cumhuriyet Türkiyesinde de varlığını sürdürmüş, siyasi ve ideolojik tartışmaların ana unsurlarından birisi olmuştur. Modern dönemlerde İslam dünyasında yaşanan siyasi ve ideolojik gelişmeleri, ana gerilim ve çatışma alanlarını, din- siyaset ekseninde yaşanan tartışmaları anlamak İslamcılığı doğru anlamayla da ilişkilidir. İslamcılık, İslam'dan bağımsız bir ideolojik ve siyasi hareket değildir. Bu nedenle modern dönemlere özgü bir ideoloji formu taşıyan İslamcılığın nasıl olup da bir dinden bir ideoloji formuna dönüştüğünü anlamak açısından biraz tarihsel süreçle yoğunlaşmak açıklayıcı olacaktır. Bu çalışmada İslamcılığı anlamaya yardımcı olması bakımından İslam'ın siyasallaşma süreci ve İslamcılığın varoluş kökenleri araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda 18. ve 19. Yüzyıllarda İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı krizlerin ürettiği siyasi, askeri ve sosyal hareketler incelenmiş, bu hareketlerin İslam'ın siyasallaşmasına olan etkileri araştırılmıştır. Ayrıca, İslamcılığın entelektüel ve siyasi kökenleri bağlamında Yeni Osmanlı Düşüncesi, Cemalettin Afgani ve

Muhammed Abduh'un fikirleri ile Sultan Abdülhamit'in Panislamizm politikası ve II.Meşrutiyet Dönemi'nin İslamcılık Akımı incelenmiştir. İslamcılık dinin ideolojileşmiş biçimini ifade etmek için kullanılmaktadır. Birçok tanım yapılmış olsa da İslamcılık kavramı ile ilgili ilk elden ifade edilmek istenen şey dinin ideolojileşmiş biçimidir. İslamcılığın tarihi üzerine yapılacak her çalışmanın bir yanıyla İslam'ın ideolojileşmesine yol açan etkenleri tahlil etmesi gerekir.

Çalışmanın giriş kısmında İslamı siyasal bir harekete dönüştüren olaylar ve bu olaylar karşısında dini kesimlerin ortaya koyduğu tepkiler incelenmiştir. İslam 18. Ve 19. Yüzyıllarda İslam Dünyasının karşı karşıya kaldığı olaylar sonucu bir din olmanın yanı sıra siyasal bir harekete de dönüşmeye başlamıştır. Özellikle batıların İslam dünyasına yönelik fiili ve kültürel saldırıları İslam dünyasında bir savunma hattı doğurmuş, gerek askeri gerekse kültürel savunma hattı zamanla İslam'a dayalı siyasal tezler kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda İslam dünyasının bir çok bölgesindeki " İslami Direniş Hareketleri" ve kültürel saldırılara karşı üretilen savunmalar modern dönemin İslamcılık düşüncesi ve İslami hareketlerin temellerini oluşturmuştur.

Çalışmanın I. Bölümünde, İslamcılığın entelektüel ve siyasal kökenleri bağlamında Yeni Osmanlı Düşüncesi, Cemalettin Afgani ve Muhammed Abduh'un fikirleri ile Sultan Abdülhamit'in Panislamizm politikası incelenmiştir. Yapılan çalışmada bir din olarak İslam'ın siyasi bir programa dönüşmesinin nedenleri dönemsel olarak araştırılmıştır. Dolayısıyla yapılan çalışma, İslamcılığı var eden koşulları, İslam'ın "siyasallaşma" olarak tanımlanmasına yol açan tezleri ve farklılaşan koşullara rağmen İslamcılığın kendini yeniden üretme ve sürdürme potansiyelini kavramak için yapılmış bir giriş özelliği taşımaktadır.

I. Bölümde, İslamcılığın bir ideoloji olarak kökeni problemi ele alınmış, bu bağlamda İslamcılığı var eden siyasal koşullar ve İslamcılığın söylemsel kökenleri tesbit edilmeye çalışılmıştır.

İslamcılığın kökeni tartışmaları bağlamında, Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abdüh'un etkisi araştırılmıştır. Modern İslamcılığın kökleri bağlamında yapılacak her çalışma bir biçimde Cemalettin Afgani ve Muhammed Abdüh'a uzanacaktır. İslamcılık düşüncesi içindeki çeşitliliğin kaynağı, dinle ilgili yorum ve dinin gerçekleştirme istediği hedeflerle ilgili yöntem farklılıklarına dayanmaktadır. Bu bağlamda "kültürel İslam" "siyasal İslam" tartışmalarının kaynağını anlamak bakımından da Afgani ve Abdüh'u anlamak açıklayıcı olacaktır. Bu nedenle bu bölümde yeni olanı anlamak için eski olanı anlamaya dönük bir giriş yapılmıştır.

Ayrıca bu bölümde Yeni Osmanlıların modernite ile İslam'ın telifi bağlamında ortaya koydukları İslam'ın yeni siyasal yorumu değerlendirilmiştir. Yeni Osmanlılar'ın İslama dayanarak modern siyasal tezlerle meşruiyet sağlama çalışmalarının da İslamcılığın 1990 sonrası söylemini anlamak için açıklayıcı ipuçları taşıdığı düşünülmüştür. Abdulhamid'in Panislamist politikaları da İslamcılarının esin kaynağı olmuştur. Abdülhamid'in İslam Birliği bağlamında yaptığı çalışmalar, hilafete yüklediği anlam ve misyon İslamcılık düşüncesinin mayalanması için siyasal ve ideolojik bir zemin oluşturmuştur. Bu gerekçelerle I. Bölümde İslamcılık tartışmalarını doğru anlamak açısından İslamcılığın bu üç siyasal ve entelektüel kökeni tartışılmıştır.

Çalışmanın II. Bölümünde Meşrutiyet dönemi İslamcılık akımı incelenmiştir. İslamcı tezlerin en somut, derli toplu tesbit edilebileceği dönem II. Meşrutiyet dönemidir. Önemli İslamcı aktörler bu dönemde çeşitli dergilerde fikirlerini paylaşmış, siyasal tezlerini ileri sürmüşlerdir. Daha çok dergiler aracılığıyla yapılan bu paylaşımlar, İslamcılık adına bir fikri külliyyatın oluşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda II. Meşrutiyetin fikir ortamı, II. Meşrutiyet dönemi ve İslamcılık, İslamcı dergiler, bu dergilerde kurulmaya çalışılan İslamcı söylem bu bölümün temel konuları olmuştur. II. Bölümde tartışılan konuların İslamcılık akımını anlamaya ve varoluş koşullarını tahlile yardımcı olacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın III. Bölümünde “Cumhuriyet Dönemi İslamcılık Düşüncesi” araştırılmış. İslamcılık düşüncesinin gelişimi ve geçirdiği evreler tahlil edilmiştir. Cumhuriyet döneminde 1969’a kadar bağımsız, ayrımlanabilir bir İslamcılıktan söz etmek kolay değildir. Çok partili yaşamla birlikte, İslamcılar ortaya çıkan fırsatları kullanarak yeniden daha güçlü bir yaşam alanı üretme çabası içine girmiştir. 1960’lı yıllarda dindar kitlelerin ideolojik söylemlerini milliyetçi, muhafazakâr ve sağcı siyasal kimlik belirlemiştir. Bu bakımdan 1969’a kadarki dönemde Türk siyaset ve düşünce dünyasında İslamcılığın ayrımlanabilir, bağımsız bir siyasal kimlik olarak var olduğu söylenemez.

Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamuyönetimi Anabilim Dalında “İslamcılığın Değişen Siyasal Dili: 1990’lı Yıllar” başlığıyla yapılan doktora tezine dayanan bu çalışma ile İslamcılıkla ilgili yapılan tartışmaların anlaşılmasına bir katkı sunulmak istenmiştir. Bu bağlamda İslamcılığın var oluşuna kaynaklık eden siyasal ve entelektüel olaylar akademik bir üslup içerisinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Abdülhamid, M. (1991). *Cemaleddin Afgani, Hayatı ve Etrafındaki Şüpheler*. Ankara: Fecr Yayınevi.
- Afgani, C., Abduh, M. (1987). *Urvetu'l Vuska*. (İ. Aydın, çev.) İstanbul: Bir Yayınları.
- Akçura, Y. (2012). *Üç Tarz-ı Siyaset*, (O. Bensoy, Haz.) Ankara: Kilit Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2000). *Siyasal İslam*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Akdoğan, Y. (Aralık, 2002). Siyasal İslam'dan Muhafazakâr Demokratlığa, *Bilgi ve Düşünce Dergisi*, (3), 17-23.
- Akdoğan, Y. (Mayıs, 2003). Değişim Ama Nasıl?, *Bilgi ve Düşünce Dergisi*, (8), 18-20.
- Akıncı, M. (2012). *Türk Muhafazakarlığı Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül'e* (1. bs.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Aktaş, Ü. (Nisan, 1993) Doğal Toplum, Ütopya, Anayasa Tartışmaları, *Yeni Zemin Dergisi*, (4), 23-29.
- Aktay, Y. (Kasım, Aralık, Ocak, 2005b) Ak Parti'nin Kimlik Sorunu ve Müslüman Demokrat Parti Konsepti. *Tezkire*, (41), 58-79.
- Albayrak, S. (1989). *Siyasi Boyutlarıyla Türkiye'de İslamcılığın Doğuşu* (1.bs.). İstanbul: Risale Yayınları.
- Alper, M. A. (1993a). Muhammed Abduh 2 (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (30)
- Alper, M. A. (1993b). Muhammed Abduh 3 (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (31)

- Altun, F. (2005). *M. Şemseddin Günaltay. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6 İslamcılık* (2.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arabacı, C. (2005). *Eşref Edip Fergan ve Sebili’r-Reşad Üzerine, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6, İslamcılık* (2. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, T. (2011). *Din Hayattan Çıkar* (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydoğdu, N. Y. ve Kara, İ. (2005). *Namık Kemal Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aytekin, K. (t.y.). Üniversite Hakkımız, Mazinin Hadimlerinden Geleceğin Varislerine, Z. Sönmez. (Ed.) Önder 50. Yıl Özel Albümü, İstanbul: Önder Genel Merkezi.
- Bakırcı, M. (Bahar, 2004). II. Meşrutiyet Dönemi Din Sosyolojisinin Önemli Bir Kaynağı: İslam Mecmuası (1914-1918). *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), 177-210.
- Berkes, N. (2008), *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (12.bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birinci, A. (2012). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II. Meşrutiyet Devrinde İttihad ve Terakkiye Karşı Çıkanlar* (2. bs.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Bora, T. (1998). *Türk Sağının Üç Hâli Milliyetçilik Muhafazakarlık İslamcılık* (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boyacıoğlu, R. (1998). Beyanü'l-Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1), Erişim: 22.12.2013 <http://www.eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/index2php?>
- Bulaç, A. (1985). *İslam Dünyasında Düşünce Sorunları* (2. bs.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bulaç, A. (2005). *İslam’ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6, İslamcılık* (2. bs.). 48-67, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulaç, A. (2013). *İslamcılığın Oluşumu, Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, (Umran Dergisi, Haz.). Gelenek ve Modernlik arasında İslamcılık (23-39). İstanbul: Umran.
- Canatan, K. (Aralık, 2002) Etkileşimin Yörüngesinde Çağdaş Siyasal İslam Düşüncesinin Gelişim Seyri. *Bilgi ve Düşünce* (3) 31-38.

- Canatan, 14 Ocak (2008) Mehmet Akif'in Şark ve Garp İmgesi, *Hece Dergisi* (133) 104-112
- Cizre, Ü. (2005). *Muktedirlerin Siyaseti Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık* (2. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cündioğlu, D. (1996) Cemalettin Afgani (Elektronik Sürüm) *Haksöz Dergisi* (35-36)
- Cündioğlu, D. (2012). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset* (2. bs.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çağan, K. (Ocak 2008). Batılılaşma, İslamcılık ve Mehmet Akif, *Hece Dergisi*, (133), 78-95.
- Çağan, K., (2012) Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Kaynakları, *Akademik İncelemeler Dergisi* (7) 255-280
- Çağlayan, S. (2010). *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılar'a İslamcılık*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çaha, Ö. (Ekim, Kasım 2000). Demokrasi ile Rejim Arasında Türkiye. *Tezkire Dergisi* (17), 44-56.
- Çakır, R., Bozan, İ., Talu, B. (2004) *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul: Tesev Yayınları
- Çalık, M. (1995). *MHP Hareketi*, Ankara: Cedit Neşriyat.
- Çelik, Ö. (Güz, 1993) İnsanın Modern Kimliği Evrenselcilik, Irkçılık ve Cinsiyetçilik. *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, (4), 9-22.
- Çelik, Ö. (Bahar, 1994a), Kadim Hayat Çağrısının Rasyonel Tehdide Eklemlenmesi: Dinler ve Gelecek Tasarımı. *Bilgi ve Hikmet Dergisi* (6) 21-32.
- Çelik, Ö. (Güz, 1994b) Yaşam(an)ın Diyalektiği ve Dinin Sözü. *Bilgi ve Hikmet Dergisi* (8) 27-39.
- Çetinsaya, G. (2011) *İslami Vatanseverlikten İslam Siyasetine*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. Cilt 1(9 bs.). s. 265-276.
- Demirli, E. (2013). *İslamcılık ve Tasavvuf: Tasavvuf ve Tarikatların Modern Dünyadaki Durumu Hakkında Bazı Değerlendirmeler*. Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi 184-192. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Duman, D. (1997). *Demokrasi Sürecinde Türkiye* (1. bs.). İzmir: Eylül Yayınları.

- Duman, D., Yorgancılar, S. (2008). *Türkçülüğten İslamcılığa Millî Türk Talebe Birliği* (1. bs.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Dursun, D. (1992). *İslam Dünyasında Dayanışma Hareketleri*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Düzdağ, M. E. (1992). *Önsöz*. Volkan Gazetesi (M. E. Düzdağ, Haz.). İstanbul: İz Yayıncılık
- Düzdağ, M. E. (2012). *Abdülhamid'in Hal-i Meşruu, İnkılab-ı Mes'ud-i Osmani*, Sırat-ı Müstakim Mecmuası, Cilt 2, s. 214-215. İstanbul: Bağcılar Belediyesi.
- Düzdağ, M. E. (2012a). *Bir Devri Temsil Eden Dergi, Yakın Tarihimizin Canlı Şahidi. Sırat-ı Müstakim-Sebilü'r-Reşad*, Sırat-ı Müstakim, Cilt 1 (s. IX-XII).
- Ece, H. K. (2000). *İslam'ın Temel Kavramları*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Efe, A. (Ağustos, Eylül, Ekim 2008). II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1925) İslamcılar ve Çağdaşlaşma Görüşleri. *Doğu-Batı Dergisi*, (46), 243-272.
- El-Behiy, M. (1997). *İslami Direniş ve Islahat* (İ.Sarmış Çev.) (2.bs.). İstanbul: Ekin Yayınları.
- Eliacık, İ. (Ekim, 2002a). 20. Yüzyıl İslam Siyaset Düşüncesinde Üç Evrilme. *Bilgi ve Düşünce Dergisi*, (1) 38-50.
- Emre, A. (30 Mayıs 2013). *İslamcılara ittihad-ı İslam*. Yeni Şafak s. 8.
- Erdem, S. (2013). *İslamcıların İctihad Kapısı Nereye Açılır?: II. Meşrutiyet Dönemi'nde İctihad Alanı*. Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi, 162-174. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Ergüder, Ü. (t.y.). *Türkiye'de Değişen Seçmen Davranışı Örüntüleri*, E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Der). İstanbul: Der Yayınları.
- Ersoy, M. A., (2012) Safahat (1.bs.), Ankara; Ankara Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı
- Ertürk, A. (1990). Türkiye'de İslami Hareketin Gelişim Süreci 1, (Elektronik Sürüm) *Haksöz Dergisi*, (Yaz 1990.)
- Ete, H. (Temmuz, Ağustos, 2003) Modernleşme ve Muhafazakarlık Kısacasında Türkiye'de İslamcılığın Gelişimi. *Tezkire*, (33), 42-61.
- Gökçaftı, M. A. (2005). *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*, (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Gökalp, Z. (2008). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Göle, N., (1992). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme* (2. bs.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti Türkiye’de Siyasal İslam’ın Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güleçyüz, K. (Yaz, 2008). Bediüzzaman Said Nursi, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Demokrasi İçerisinde İfade Edilen Hürriyet Mücadelesinin ve Demokratikleşme Sürecinin Öncüsüdür. *Köprü Dergisi* (103), 63-69.
- Gündüz, M. (2007) *II. Meşrutiyet’in Klasik Paradigmaları, İctihad, Sebülü’r-Reşad ve Türk Yurdun’da Toplumsal Tezler*, Ankara: Lotus Yayınlar.
- Gürsoy, Ü. (Ağustos, Eylül, Ekim 2008). II. Meşrutiyet Dergileri Üzerine bir Değerlendirme. *Doğu-Batı Dergisi*, (46), s. 207-221.
- Güzel, M. (Mart-Nisan, 2002). İttihad-ı İslam Düşüncesi ve Avrupa Birliği. *Tezkire Dergisi* (25), 15-18.
- Haksöz (1999). İslah Çabalarının Kökeni ve Sürekliliği Üzerine (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (94).
- Harpıtlu, A. (Aralık, 2002a). Müslüman Demokrat Perspektif. *Bilgi ve Düşünce Dergisi* (3), 24-26.
- Hatipoğlu, İ. (2010) *İslam Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hobson, J.M. (2008). *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri* (E. Ernest, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hülagü, M. (1993). Pan-İslamist Faaliyetler, www.metinhulagu.com, Erişim: 24.12.2013 <http://www.metinhulagi.com/20120302111...>
- Hüseyin, A. (2006) *Batının İslam’la Kavgası* (M. Karaşahan, Çev.) (2. bs.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- İslamoğlu, M. (1997). *İslam Birliği Hareketi* (6 bs.). İstanbul: Denge Yayınları.
- İslamoğlu, M. (2011). *İslami Diriliş Hareketleri* (3. bs.). İstanbul: Düşün Yayıncılık.

- İşcan, M. Z. (2012). *Selefilik, İslami Köktencililiğin Tarihi Temelleri* (4. bs.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İşcan, M.Z. (1998). *Muhammed Abduh'un Dinî ve Siyasi Görüşleri* (2. bs.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2010). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I Kavramlar Kuramlar Kurumlar* (2. bs.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kaplan, Y. (1994). Cemaleddin Afgani (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (35-36).
- Kara, İ. (1987) *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler / Kişiler I* (2. bs.) İstanbul: Risale Yayınları.
- Kara, İ. (1989) *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Metinler kişiler II* (2. bs.) İstanbul: Risale Yayınları.
- Kara, İ. (1994). *İslamcıların Siyasi Görüşleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kara, İ. (2005) İslamcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İslamcılık*, (2. bas.), İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt 6, 34-47.
- Kara, İ. (2011). *İslam Düşüncesinde Paradigma Değişimi, Hem Batılılaşım Hem Müslüman Kalalım*. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 1 (9. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaman, H. (1994). *Cemalettin Efgani*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 10. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karpat, K. (2009). *İslam'ın Siyasallaşması* (Ş.Yalçın, Çev.) (3.bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (Yaz, 1993). Türköne'nin Cemaleddin Afgani Değerlendirmesi, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, (3), 174.
- Kemal, N. (1962). *Renan Müdafaaanamesi (İslamiyet ve Maarif)*. Ankara: Güven Matbaası.
- Koçak, C. (2011). *Namık Kemal*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 1. s. 244-249. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, L., (1990). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi* (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köktaş, E. (Güz, 1995). Modern Zamanlarda İslam ve Meşruiyet Sorunu. *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, (12) 41-48.

- Köktaş, E. (Yaz, 1993) İslam, Modern Devlet ve Protestan Ahlak. *Bilgi ve Hikmet*, (3) 56-59.
- Köprü (2008) Meşrutiyetten Demokrasiye Bediüzzaman, *Köprü*, (103) 11-16.
- Kurbanoğlu, B. (2012). Sebili'r-Reşad ve Risale-i Nur'lar Bağlamında Çok Partili Dönemde İslamcılar,(Elektronik Sürüm) *Haksöz Dergisi*, (Ocak 2012.)
- Kurtoğlu, Z. (2005). *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Siyaset*. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. Cilt 6, (2. bs.) s. 201-216.
- Kutlu, S. (2008). *Didar-ı Hürriyet, Kartpostallarla İkinci Meşrutiyet 1908-1913* (2. bs.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Küçük, C. (1988) *Abdulhamid II*, Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: Diyanet Vakfı.
- Landau, J. M. (1979). *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar* (2. bs.). Ankara: Turhan Kitapevi.
- Lewis, B. (1998). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (M. Kıratlı) (7. bs.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Manastırlı, İ. H. (2012). *Bab-ı İctihad Mesdud mudur?*, Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925. Sırat-ı Müstakim Dergisi (M. E. Düzdağ, Haz.). İstanbul: Bağcılar Belediyesi.
- Mardin, Ş (1991). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *Bediüzzaman Said Nursi Olayı Modern Türkiye'de Din Ve Toplumsal Değişim* (2.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994a). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset* (4.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994b). *Türk Modernleşmesi* (3. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2008). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* (7. Bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2011). *Yeni Osmanlı Düşüncesi*, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 1, (9. bs.). s. 42-53. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Meriç, C. (2010). *Umrandan Uygarlığa* (17. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mertoğlu, M. S. (2013). *Kaynaklara Dönüş Hareketi: Selefi Bir Talep mi, Modern Bir Yöneliş mi?* Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi. 145-161. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Mevdudi, (2011). *İslam'da İhya Hareketleri* (4. bs.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Nafi, B. M. (2012) *İslamcılık*. İstanbul: Yarın Yayıncılık.
- Okutan, M. Ç. (2004). *Bozkurt'tan Kur'an'a Millî Türk Talebe Birliği (MTTB)* (1. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oral, Ö. (2005). *Elmalı Muhammed Hamdi Yazır*. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6, İslamcılık (2. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oruç, Z. (2005). *Bir Öğrenci Hareketi Olarak Millî Türk Talebe Birliği* (1. bs.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Öğün, S. S. (2000). *Mukayeseli Sosyal Teori Bağlamında Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özçelik, M. (Ocak, Haziran 2012). Sırat-ı Müstakim Sebili'r-Reşad Dergisi, *Değirmen Dergisi* (29-30-31), 12-20.
- Özek, Ç. (t.y). *Din ve Devlet*, İstanbul: Ada Yayınları.
- Peters, R. (1989). *İslam ve Sömürgecilik, Modern Zamanlarda Cihad Öğretisi*. (A. Bulaç Çev.). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Ramazan, T. (2005). *İslami Yenilenmenin Kökenleri Afgani'den el-Benna'ya Kadar İslam Islahatçıları* (A. Meral, Çev.). İstanbul: Anka Yayınları.
- Rıza, R. (2010). *Hilafet* (M. Çelen, Çev.). İstanbul: Mana Yayınları.
- Roy, O. (1994). *Siyasal İslam'ın İflası* (C. Akalın, Çev.). İstanbul: Me-tis Yayınları.
- Rustow, D. A. (1995). *Türkiye'de İslam ve Politika: 1920-1955*, D. Dursun (Ed.) Türkiye'de İslam ve Laiklik, (1. bs.) 57-90. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Safa, P. (2006). *Türk İnkılabına Bakışlar* (5. bs.). İstanbul: Ötügen Yayınları.

- Sarıbay, A. Y., (1995). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam* (1. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarmış, İ. (1994). Cemaleddin Afgani (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (25-26).
- Serdar, M. (1993a) Cemaleddin Afgani 2 (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (28).
- Serdar, M. (1993b). Cemaleddin Afgani 1 (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi* (27).
- Siddiki, M. (1990) *İslam Dünyasında Modernist Düşünce* (M. Fırat ve G. Korkmaz, Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sırma, İ. S. (1990). *II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti* (5. bs.). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Sitembölükbaşı, Ş. (1995). *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)* (1. bs.). İstanbul: İslam Yayınları.
- Subaşı, N. (2005a) Ara Dönem Din Politikaları (1. bas.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Subaşı, N. (Temmuz, Ağustos 2003) "İhya" "Tecdid" ve "İslah"ın, Modern Kullanışları. *Tezkire Dergisi* (33) 130-153.
- Şen, H. (2012). *Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek* (1. bs.). Ankara: Kadim Yayınları.
- Şentürk, H. (2011). *Türkiye'de İslami Oluşumlar, Siyaset ve İslamcılık* (2.bs.). İstanbul: Çıra Yayınları.
- Tanör, B. (2012). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (22. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tezkire (Ekim, Kasım 2000) Yeniden Tezkire, *Tezkire*, (17) 5-10.
- Toprak, B. (t.y). *Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi*, E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay (Der.) Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim. 387-396 İstanbul: Der Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (2004a) *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunaya, T.Z. (2004b). *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunaya, T.Z. (2007). *İslamcılık Akımı* (2.bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Tunaya, T.Z. (2009). *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler 1876-1938/ Kanun-ı Esasi ve Meşrutiyet Dönemi* (3.bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunç, O. (Şubat, 1994b). İslam Birliği ve Bediüzzaman. *Yeni Zemin Dergisi* (14), 58-59.
- Türkmen, G. M. (1993a). Çok Partili Sisteme Geçerken İslamcı Dergiler 1, (Elektronik Sürüm,) *Haksöz Dergisi* (26)
- Türkmen, G. M. (1993b). Çok Partili Sisteme Geçerken İslamcı Dergiler 2, (Elektronik Sürüm.) *Haksöz Dergisi* (27)
- Türköne, M. (1991). *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türköne, M. (1994a). *Cemaleddin Afgani*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Türköne, M. (1994b). *Modernleşme Laiklik ve Demokrasi*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Türköne, M. (2005). *Türkiye’nin Kayıp Halkası*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2013) *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Vatandaş, C. (1994). Cemaleddin Afgani (Elektronik Sürüm). *Haksöz Dergisi*, (35-36).
- Volkan Gazetesi, 1908-1909. Derviş Vahdeti, (M. E. Düzdağ, Haz.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (Bahar 1993). Toplumsal Gelişmeyi Açıklama Modeli olarak Protestanlık, *Bilgi ve Hikmet Dergisi* (2), 129-135
- Yıldırım, E. (1995). *Türkiye’nin Modernleşmesi ve İslam*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yıldırım, E. (2013). *İslamizm, İslamlaşma ve İttihad-ı İslam*. Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- Yıldırım, R. (2004). *Hilafet Tartışmaları*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Yücekök, A. (1971). *Türkiye’de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı*, Ankara: SBF Yayınları.